

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ОСВІТНЬОГО ДОСВІДУ США У РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

В дослідженні зосереджена увага на трансформаційних процесах у вищій школі США, які відбуваються впродовж останніх десятиріч. Розглядаються основні напрями використання досвіду США в розвитку системи вищої освіти України.

Ключові слова: професійна підготовка, вища школа США, трансформаційні процеси.

Постановка проблеми. Зміни в політичній, економічній, соціальній сфері, які відбуваються в Україні впродовж останніх десятиріч, інтеграція країни у європейську і світову спільноту зумовили реформування системи освіти, в тому числі й вищої школи, оскільки все більш відчутним є протиріччя між існуючими інституційними характеристиками системи вищої освіти і процесами, які відбуваються в сучасному світі загалом та освітньому середовищі зокрема. Оскільки одним із пріоритетних завдань сьогодення є інтеграція вітчизняної системи вищої освіти у світовий освітній простір, що вимагає врахування поряд з національними особливостями загальних тенденцій світового розвитку в процесі модернізації вітчизняної системи освіти, необхідність вивчення і узагальнення зарубіжного досвіду розвитку вищої школи є очевидною. Доцільним, на нашу думку, є дослідження освітнього досвіду США, де здійснюються різні економічні і соціальні проекти, зорієнтовані на вдосконалення освітньої системи, розвиток творчої особистості.

Система вищої освіти США диверсифікована і має певні традиції в пошуку нових форм і методів професійної підготовки фахівців. Вища школа США володіє високим науковим потенціалом. Водночас, динаміка розвитку вищої школи США демонструє і наявність деяких проблем, що спонукає до пошуку шляхів їх вирішення, зумовлює трансформаційні процеси, які ведуть до модернізації вищої освіти на основі відповідності актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави, про що свідчать наукові дослідження американських учених (Р.Діксон, С.Конрад, Р.Маршалл, Р.Міллер та ін.). Цінним є те, що зміни в освітній сфері не відбуваються стихійно. В США накопичений суттєвий конструктивний досвід ефективного управління інституційними перетвореннями в освітній сфері, чого бракує Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти функціонування американської вищої школи досліджувалися вітчизняними вченими: Н.Бідюк (освіта дорослих), Н.Горішна (підготовка соціальних працівників), І.Зварич (оцінювання знань студентів), О.Кокор (підготовка викладачів іноземної мови), О.Магдюк (підготовка шкільних консультантів), О.Мартинюк (підготовка магістрів технічного перекладу), Т.Олендр (моніторинг якості вищої освіти), О.Садовець (професійне становлення вчителя), О.Романовський (характерні риси системи освіти США), Р.Шаран (професійна підготовка магістрів інформаційних технологій) та інші.

Водночас, у вітчизняній педагогічній науці відсутні дослідження трансформаційних процесів у системі вищої освіти США, які відбуваються там впродовж останніх десятиріч і можуть бути впроваджені в Україні.

Мета статті – обґрунтування можливості використання прогресивних ідей досвіду вищої школи США, у вітчизняному освітньому просторі.

Виклад основного матеріалу. Узагальнення результатів вивчення наукової літератури [1-4] дає можливість обґрунтувати основні напрями використання досвіду США, які, на нашу думку, можуть збагатити теорію і практику підготовки вітчизняних фахівців і сприяти входженню вищої школи України в єдиний освітній простір.

1. Зміни в структурі та системі управління вищими навчальними закладами. Цей напрям передбачає:

- формування нових типів вищих освітніх закладів і форм навчання – дистанційних.

- віртуальних університетів, кооперованого навчання та ін.;
- зростання частки недержавних вищих навчальних закладів;
- вдосконалення організаційної структури і методів управління вищими навчальними закладами на основі поєднання державного, державно-громадського управління та самоврядування.

Формування нетрадиційних освітніх закладів та нових форм навчання для України – складне завдання. Його вирішення потребує фундаментальних розробок щодо їхнього функціонування на основі теорії управління соціальними системами, наукових підходів, синтезу філософії та психології освіти, врахування особливостей діяльності закладу освіти як відкритої, динамічної, детермінованої системи. Так, для злагодженої роботи певної дистанційної програми необхідно забезпечити взаємодію низки елементів навчального процесу – адміністративної системи, яка здійснюватиме маркетинг освітніх послуг, планування робіт, регулювання, контроль і моніторинг навчання. Іншим важливим завданням є підготовка викладацького складу до нового виду діяльності, розробка методичного забезпечення та ін.

Розвиток недержавних вищих навчальних закладів підвищить рівень доступності вищої освіти; забезпечить зниження напруженості на ринку інтелектуальної праці і збереження наукового потенціалу країни, особливо системи освіти за рахунок залучення найбільш кваліфікованого викладацького складу; сприятиме адаптації вітчизняної системи освіти до світового досвіду, оскільки недержавні навчальні заклади орієнтовані на гнучке і мобільне реагування на зміни, особливо із застосуванням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій.

Щодо формування нової системи управління вищою освітою, то, безумовно, повне копіювання американської моделі, зокрема системи ліцензування й акредитації вищих навчальних закладів, в Україні є недоцільним, проте деякі аспекти все ж заслуговують уваги. Це, зокрема, стосується процедури моніторингу вищої освіти, яка позитивно зарекомендувала себе в США. При створенні повноцінної системи акредитації ВНЗ в Україні, на нашу думку, варто вжити певних заходів, зокрема:

- формування об'єднань ВНЗ, зацікавлених у неурядовості процедури акредитації, потужних і впливових фахових асоціацій;
  - прийняття угоди про розподіл відповідальності між державними агентствами (їх треба створити для надання ліцензії на діяльність ВНЗ на рівні мінімуму якості) і громадськими (професійними) комісіями з акредитації;
  - надання акредитації статусу добровільної процедури;
  - зважаючи на вплив акредитації ВНЗ на диверсифікацію вищої освіти країни – урізноманітнення її навчально-виховного комплексу, перманентність внесення змін у профілі навчання, плани підготовки фахівців тощо;
  - покладення в основу національної системи моніторингу якості вищої освіти поглибленого самоаналізу і самооцінки закладами своїх можливостей, виявлення недоліків, встановлення рівня виконання місії закладів та головних цілей; загальна доступність цієї інформації;
  - формування груп експертів високого рівня із залученням відомих закордонних фахівців із бездоганною репутацією;
  - обов'язковість досвіду експертів, дотримання правил культури оцінювання;
  - здійснення процедури оцінки якості підготовки фахівців різними за складом і завданнями експертними комісіями.
2. Інтеграція вищої освіти, науки і виробництва . Цей напрям передбачає:
- стимулювання розвитку фундаментальних досліджень та інноваційної діяльності;
  - залучення викладачів та студентів до науково-дослідної діяльності через формування системи дослідницьких університетів;
  - поєднання навчально-наукової та виробничої діяльності, зближенні її з дослідницькими проектами фірм, корпорацій; залученні співробітників цих організацій до участі у вузівських семінарах, конференціях, проектуванні навчальних планів і програм, використанні нових форм промислово-університетського співробітництва.

Прискоренню зазначених інтеграційних процесів сприятиме активне включення до на-

укової роботи не тільки викладачів, але й студентів і аспірантів; формування широкої мережі дослідницьких університетів, тобто таких, які мають вагомі наукові здобутки, проводять дослідницьку та інноваційну діяльність, забезпечують інтеграцію освіти й науки з виробництвом, беруть участь у реалізації міжнародних програм і проектів. Незамінними в цьому процесі є інформаційно-комунікаційні технології, які володіють достатньо широкими можливостями для підвищення якості підготовки кадрів, контролю за ходом навчальної діяльності, її рефлексії та своєчасної корекції. Електронні освітні ресурси та сформоване на їх базі нове інформаційно-освітнє середовище має великий потенціал для розвитку нових наукових концепцій і теорій.

Сьогодні у вітчизняній освітній системі є певний досвід, що забезпечує можливість наукової роботи та досліджень (дистанційні проекти, бізнес-інкубатори, які організуються спільно з підприємствами чи науково-дослідними установами, освітні портали тощо). Однак шляхи інтеграції вищої освіти і науки в Україні потребують вдосконалення та застосування кращих зразків зарубіжного досвіду.

3. Запровадження системи варіативної підготовки фахівців, що передбачає:

- маркетингову орієнтацію освіти, врахування потреб ринку праці;
- введення системи елективного навчання;
- запровадження спеціалізації за принципом діяльності американської вищої школи «мейджор-майно́р»;
- міждисциплінарну, інтегровану побудову програм.

Реалізація цього напряму, в першу чергу, передбачає зближення навчальних закладів з підприємствами. Одним із варіантів може бути запровадження системи кооперованого навчання. Безумовно, цей процес супроводжуватиметься ускладненням управління навчанням, необхідністю надання значної кількості робочих місць для студентів, додаткових коштів для оплати їх праці та ін. Тому до фінансування навіть державних ВНЗ, що практикують коопероване навчання, слід залучати приватний сектор. Результатом такого співробітництва ВНЗ із підприємствами, з точки зору виховання, стане формування вмінь і навичок, необхідних для роботи в колективі: ініціатива, співробітництво, комунікація, колективізм, особиста відповідальність за загальну справу та ін.

Запровадження елективної системи навчання, на нашу думку, є важливим аспектом реформування вищої освіти, оскільки саме вона забезпечує індивідуальні потреби кожного студента. Так, професійно-спрямовані дисципліни орієнтовані, в першу чергу, на підготовку майбутнього спеціаліста до реалізації основних професійних функцій за певним фахом. Елективність передбачає задоволення індивідуальних освітніх інтересів, потреб і схильностей кожного студента. Введення елективних дисциплін до навчального плану переслідує дві мети. Перша – поглиблення професійної орієнтації студентів. У цьому разі елективний курс є продовженням певної професійно-спрямованої дисципліни. Друга мета – задоволення інтересів слухачів у різних галузях знань, що не мають безпосереднього відношення до обраного фаху. Створюючи таким чином власну освітню програму шляхом вивчення певного набору навчальних дисциплін (професійно-спрямованих, «мейджор») та елективних курсів («майно́р»), студент має змогу формувати індивідуальну освітню траєкторію. Впровадження різноманітних елективних курсів є загальноприйнятою світовою практикою індивідуалізації навчання у ВНЗ, що сприяє поліпшенню якості освіти та набуттю освітніх компетентностей.

Перехід вітчизняної вищої школи на міждисциплінарну основу підготовки студентів, неминуче викличе структурні зміни в самих ВНЗ – у руйнуванні чітких меж між факультетами і кафедрами, у створенні нових підрозділів у структурі ВНЗ – міждисциплінарних департаментів.

ртаментів, що характеризуються значною гнучкістю і свободою елементів, які до нього входять. Однопрофільні факультети університетів набуватимуть поліпрофільного характеру. Це забезпечить більшу свободу студентам у виборі дисциплін для навчання та багатопрофільної підготовки студентів, більш широкою їх освіченості.

4. Створення сучасної системи профорієнтації та профвідбору студентів. Цей напрям може бути реалізований шляхом:

- застосування політики «наближення» випускників шкіл до рівня вимог вузу у формі знайомства з навчальними програмами вузу, підготовчих курсів, консультацій, лекцій;
- зближення шкільної і вузівської програм, скорочення термінів навчання у вузі або в школі за рахунок узгодженого викладання загальноосвітніх дисциплін, а також ранньої спеціалізації: «раннє зарахування» (Advanced Placement) відразу на II курс вузу, або зарахування до ВНЗ після 10, а не 12 класу школи (Early Admission to College);
- запровадження системи прогнозування майбутньої успішності абітурієнтів;
- вдосконалення системи зарахування у ВНЗ, яка передбачає застосування різних методик, які допускають демонстрацію знань у вільній, нестандартизованій формі та надають можливість прояву індивідуальних особливостей і творчого розвитку абітурієнтів.

Реалізація цього напрямку у професійній підготовці майбутніх фахівців сприятиме формуванню ефективної системи профорієнтації та профвідбору, яка буде спрямована на виявлення якісного потенціалу майбутніх фахівців і зниження ймовірності приходу в професії» людей, які не планують пов'язати з нею своє життя.

Сьогодні переконаємось, що якість підготовки фахівців у ВНЗ в значній мірі залежить від рівня підготовленості учнів до отримання професійної освіти. У зв'язку з цим, на нашу думку, найбільш суттєвими аспектами розвитку системи «школа-вищий навчальний заклад», які можна застосувати в освітній практиці України, є такі:

- освітня діяльність у спеціалізованих класах загальноосвітніх шкіл повинна стати пріоритетною формою довузівської підготовки, оскільки забезпечує готовність учнів до вступу у вищий навчальний заклад, подальше успішне навчання в ньому';
- необхідним є запровадження адаптаційного навчання студентів першого курсу (наприклад, системи «розвивального навчання»), що надасть можливість підвищення якості знань студентів.

5. Вдосконалення системи кредитних годин:

- застосування кредитних годин як універсальної одиниці виміру трудомісткості навчальної діяльності слухачів ВНЗ;
- розрахунок навантаження викладачів;
- використання кредитів у процесі академічної мобільності.

За останні роки у вітчизняній практиці широко застосовуються кредитні одиниці як характеристики навчального навантаження студентів. Вони відображають кількість роботи, якої вимагає кожен блок курсу відносно загальної кількості, необхідної для завершення повного року академічного навчання у закладі, тобто лекції, практичні роботи, семінари, консультації, виробничу практику, самостійну роботу.

Однак, на нашу думку, систему кредитних годин варто модифікувати з метою її пристосування до вимірювання результатів навчання, а не часу, витраченого на виконання навчальних завдань. Так, наприклад, студентам присвоюються кредити – різних рівнів за один і той же навчальний курс в залежності від виду їх навчальної діяльності. Скажімо, студент може отримати декілька кредитів за відвідування лекцій і складений іспит з навчального курсу. Але якщо крім основної навчальної діяльності, студент виконує й громадські обов'язки або займається науковою роботою, то кількість присвоєних йому кредитів збільшується. Інший підхід базується на результатах навчання: для отримання відповідної кількості кредитних годин студенти повинні оволодіти набором встановлених університетом компетенцій.

Щодо розрахунку навантаження викладачів у кредитних годинах, то тут американський досвід, на нашу думку, також має сенс. Заслугує на увагу система «вагових кредитних ви-

кладацьких одиниць», яка передбачає нарахування певної кількості кредитів за виконану роботу з урахуванням її складності. Наприклад, кожному навчальному курсу присвоюється коефіцієнт K , що приймає значення від 1 до 6. Проведення занять з гуманітарних наук – $K=1,3$, іноземних мов – $K=1,5$, природничих наук – $K=2$ і т. д. Якщо кількість студентів на лекції не перевищує 45 осіб (а це також є показником якості викладання), то $K=1$, в протилежному разі – $K=2$. Таким чином, навчальному курсу нараховується певна кількість одиниць у залежності від чисельності занять, що проводиться на тиждень; потім це число множиться на коефіцієнт K для визначення кількості «вагових кредитних викладацьких одиниць». Отже, ця система враховує не тільки кількість проведених занять, а й складність дисципліни, яку читає викладач відповідно до галузі знань – (гуманітарна-природничо-суспільна) та кількість слухачів у аудиторії.

Сьогодні в Україні академічна мобільність студентів є достатньо явищем. Це, відповідно, зумовлює труднощі в управлінні процесом. Однією з інноваційних форм перенесення академічних кредитів є блочний трансфер кредитів. Блочний трансфер використовується вже протягом декількох десятиліть у вищій школі США і демонструє свою ефективність. На нашу думку, така система перенесення кредитів може бути використана й у вітчизняній практиці. Окрім цього, щоб спростити процес академічної мобільності викладачів і студентів заслуговує на увагу створення спеціального Комітету з мобільності (у США такий комітет працює з 1998 року). До основних завдань Комітету належить розробка гнучких та ефективних інноваційних форм і моделей академічної мобільності та їх реалізація.

6. Підвищення якості викладання у вищій школі:

- наукова, грантова робота викладачів, проведення різноманітних досліджень, використання їх результатів у процесі розробки і викладання дисциплін;
- використання зарубіжного досвіду підготовки фахівців у вітчизняній системі вищої професійної освіти, що передбачає готовність викладачів до міжкультурної взаємодії, співпрацю із зарубіжними вищими школами.

Як засвідчує американський досвід, основні функції викладача повинні визначатися таким чином: функція «відкриття» (передбачає традиційні наукові дослідження), функція «інтеграції» (забезпечення міждисциплінарних зв'язків, інтеграція різних фактів і даних), функція «застосування» (використання в процесі викладання конкретних знань), функція «навчання» (вимагає наявності не тільки професійних наукових, але й педагогічних знань, умінь та навичок).

Наведений перелік завдань свідчить, що викладач ВНЗ має володіти здібностями дослідника, організатора, логікою навчально-виховного процесу, бути висококваліфікованим фахівцем у своїй предметній галузі. Зауважимо, що такої багатопланової, розгорненої кваліфікаційної характеристики не має жодна інша професія. Тому актуальним є завдання розвитку творчих резервів особистості викладача вищої школи, забезпечення можливості наукової роботи. Не менш важливу роль у реалізації політики підвищення якості викладання відіграє система управління службовою кар'єрою викладачів, визнання їхнього соціального статусу й відповідне фінансове забезпечення цього статусу. Важливими, на нашу думку, є сприяння адміністрацією науково-кар'єрного росту викладача вищої школи, створення на кафедрах здорової конкурентної боротьби шляхом вироблення єдиних вимог і критеріїв.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, американська вища школа пропонує чимало цікавих ідей щодо освітніх трансформацій, які можуть бути використані в процесі реформування вищої освіти в Україні. Разом з тим, осмислюючи досвід США, варто звернути увагу і на деякі негативні аспекти (неоднорідність системи вищої освіти США з суттєвими відмінностями в якості пропонованої освіти; значне скорочення фундаментальних дисциплін та їх теоретичного обсягу задля збільшення кількості спеціальних предметів; зменшення випуску окремих категорій фахівців, необхідних для ефективного функціонування не тільки економіки, а й суспільства в цілому; перетворення системи вищої освіти у сферу ринкової економіки, комерціалізація освіти та ін.). Окремі з цих недоліків вже мають місце в системі вищої освіти України. Вони потребують ретельного вивчення з метою попередження їх поширення.

Список використаних джерел

1. Bowers-Brown T. Widening Participation in Higher Education amongst Students from Disadvantaged Socio-economic Groups / T. Bowers-Brown // Tertiary Education and Management. – 2006. – Vol.12.-No. 1. – P. 59–74.
2. Shedd J. The History of the Student Credit Hour / J. Shedd // New Directions for Higher Education. – Vol. 2003. – № 122. – P. 5–12.
3. Stein D. G. Buying In or Selling Out? The Commercialization of the American University / D. G. Stein. – New Brunswick: Rutgers Univ. Press, 2004. – 72 p.
4. The Chronicle of Higher Education. – 2001. – Vol. 16. – №45. – P. 40.

Олеся Стойка. Возможности использования образовательного опыта США в развитии системы высшего образования Украины.

В исследовании внимание сконцентрировано на трансформационных процессах в высшей школе США. Рассматриваются основные направления использования опыта США в развитии системы высшего образования Украины.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, высшая школа США, трансформационные процессы.

Olesja Stoyka. The possibilities of USA educational experience use in the development of higher education in Ukraine.

This research focuses on peculiarities of transformation processes taking place in higher education of the United States in recent decades. The main directions of the creative use of the US experience in the educational environment of Ukraine have been singled out.

Keywords: professional training, the US high school, transformation processes.